

vorim po domače z njim. Prvo in poglavitno, kar otrok zahteva od tebe in kar mu moraš dati, pa je spoštovanje. Kadar se ti zdi otroško početje nespametno in brezkoristno, tedaj premisli, da se zdi otroku tvoje početje še mnogo nespametnejše in brezkoristnejše, in otrok se moti malokdaj, večkrat se motiš ti, starec, ki si že pohujšan in nagnit.» Tako zagovarja Cankar otroka in njegovo mladost. Kajti: «umetnik je tisti otrok, ki poje v gozdu, da bi ne skoprnel od strahu...» — In otrok?

Napisal sem te besede zato, ker je Cankar danes reprezentant naše kulture v svetu in bi ne bilo spodobno, ako bi ga doma ne poznali. Lahko bi bil dal tudi naslov «Več Cankarja v šolo» — toda potem bi bil moral pisati pedagoško razpravo. Učenosti pa Cankar ne prenese. Zato sem podal le nekaj svojih vtisov z željo, da odpremo na najprimernejši način mladini knjigo njegove mladosti in umetnosti. Na ta način ji bo odprta pot v druga njegova dela, ko pride zanje čas. Ni dvoma, da je Cankar najvažnejši problem naše umetnostne in literarne vzgoje v šoli. Kajti njegova umetnost sije danes že tako jasno na razdobju našega narodnega življenja, da moramo v njegovem svitu oblikovati mlade duše in v njem kazati pot do resnice in lepote. Vsi čutimo, da gre z njim pot v bodočnost. In to pot bo hodila mladina. Naj jo hodi z njim.

Fran Albrecht / Iz korespondence Ivana Cankarja

Ta pisma so bila naslovljena Mici Kesslerjevi, takratni učiteljšnici v Ljubljani, s katero se je bil Cankar seznanil ob svojem prihodu z Dunaja leta 1907./08., ko je veliko občeval v Kesslerjevi rodbini v Ljubljani na Bleiweisovi cesti in na Bledu. Sledovi tega občevanja so — umetniško predelani seveda — najbolj vidni v «Novem življenju», ki ga pošilja v teh pismih svoji znanki. Isti osebi je posvečena tudi zbirka novel «Za križem» z zaključnim sonetom «Vam, Mici, te povesti o trpljenju...»

V literarnem oziru so pisma zanimiva predvsem zaradi «Pohujšanja v dolini šentflorjanski», o katerem govori pisatelj v teh pismih, in pa zaradi poročila o snovanju «Konkurza», delu, ki ga pisatelj ni dovršil.

Ta korespondenca, žal, ni objavljena popolna. Tudi ni mogoče določiti točnih datumov, ker Cankar razen enega pisem ni datiral, kuverte pa niso ohranjene. Po vsej priliki sodijo pisma v zadnje mesece 1908. in začetne 1909.

F. Albrecht / Iz korespondence I. Cankarja

1.

Cenjena gospodična Mici! — Če sem Vam pisal zvečer, sem zjutraj pismo raztrgal; zdaj Vam pišem pod noč in bom pismo odposlal. Pa če so neumnosti v njem, naj bodo! — Vse to je taka reč, kakor da sem petošolec — in Bóga mi, veliko petošolskega je ostalo v meni! — Samo čudno je, da se ta lepa sentimentalnost tako počasi in mirno izpreminja v žalostno grozoto. — Če bi misli na Vas ne bilo — rajši ne življenja; še celó ne t é g a življenja! T á k o je namreč, da bi Vi sami obstrmeli in bi rekli, da prenesem veliko. Pa kaj bi o tem! — Samo še toliko: morda bom čez mesec dní v Parizu, ali pa v obljubljeni deželi. Tukaj ne! — Včeraj sem dobil tiskane pole «Novega življenja». Tiskarna je stvar popolnoma pokvarila; najhujše pomote bom v Vašem izvodu popravil sam; ampak pomote je delal tudi «urednik», cenjeni gospod dr. Ilešič, ta filistejec vseh filistejcev. — Že čez teden dní, mislim, da bom poslal svojo komedijo Schwentnerju. O žalost! Mnogo slabša je, nego sem upal; kar nič je nisem vesel. Tudi Vas sem mislil opisati — pa me je zdaj sram! Kako bi? Svoje čustvo poznam, Vaše oči, Vaš obraz, Vaše kretnje — toda Vaših besed sem slišal komaj sto; in komaj boječ slutim, kaj je v Vašem srcu. Zato bo tisti obraz premalo živ. Saj je vseeno! —

Tisti tekst za «Konkurz» s Smrekarjevimi karikaturami sem tako prevrgel, da ni več ták, kakor sem Vam pripovedoval. Bodi pa še nad tem delom Vaš veseli smehlaj! Globoko iz dna sem vzel tragiko našega slovenskega življenja — smešnost sem pa kar izpustil. Nalašč — če zna kdo «vice» izbijati, še ni znamenje, da je umetnik! —

Saj je prav, da je konec papirja — Bog vedi, kaj bi Vam še povedal! —

Od srca pozdravljeni!

Ivan Cankar.

2.

Cenjena gospodična Mici! —

Vsak večer Vam pišem; ali zjutraj, ko bi bilo treba pismo oddati, ga raztrgam; vsaka beseda se mi zdi nespametna in otročja. Če bi razložil vse, kakor je, kakor mislim, delam in živim, bi bilo pismo dolgočasno in neveselo in bi Vas nič ne zanimalo. In če bi Vam pisal veselo, bi me bilo skoraj sram, da bi hlinil humor, ki ga ní. — Najbolj me jezí, da je ta siva in težka štimunga zdaj tudi na mojih delih; iz nameravane komedije je postala popolna in grenka tragedija; in «Konkurz», kolikor je

napisanega, ima humorja toliko, kolikor mrtev les življenja. Vidim, da se bom moral kmalu kako odločiti — v tej puščobi bi duševno in nazadnje še telesno okamenel. Pa tudi to je: ni prav, če je človek ves dan in vso noč sam s svojimi mislimi; kakor pijavke se naposled zagrižejo v dušo in srce. — No, glejte, takoj je spet tukaj ta ljubezniva, grenkopusta melodija! — Moja želja, da bi bil že februarja v Parizu, se bo najbrž izpolnila. Da bi se! — Ne vem, če ste že čisto pozabili na mojo prošnjo in na svojo obljubo. Ampak prav resnično: napravili bi mi najlepši praznik in veliko veselje, če bi mi poslali svojo sliko. Ako tega ne storite, mi ne ostane drugega, nego da pozovem Smrekarja, da Vas večkrat poséti in da Vas nariše zame. Pa makár če Vas karikira! — Jutri pride na Dunaj moj brat iz Sarajeva; prav vesel sem ga, saj že dolgo nisem govoril z nobenim poštenim človekom. — Oh, ko bi Vi vedeli, kako se trudim, da bi Vam pisal mirno in «dostojno» — smilil bi se Vam! Tak občutek imam, da bi se smejali vsaki besedi, ki bi bila bolj gorka in odkritosrčna, nego se spodobi za manirne ljudi. Sploh, zdaj ko je moje edino opravilo misliti, misliti, misliti — se mi mnogokrat zazdí, da imate veliko vzroka in pravice, smejati se! To sem časih natihem in mimogrede že v Ljubljani zaslučil; ampak tam sem živel bolj glasno in tudi preblizu ste mi bili. Zdaj pa me časih nenadoma in čisto jasno obide ta misel in prav tako mi je, kakor da bi me kdo udaril v obraz. — Ah, pa kaj vse te neumnosti! Bojim se, da tudi nocoj ne bom napisal pametnega pisma. — Če pišem novelo ali dramo, gre peró kar samo, zato ker gredó misli svobodno in brez strahu po svoji poti. Komaj se napravim, da bi Vam pisal, pa sedím pred papirjem kakor kmečki župan in kakor da še nikoli nisem držal peresa v roki. Stavki gredó nerodno in počasi in ves moj takó «slavni» slog je v franžah. Saj prav dobro vem, kaj in kakó bi Vam najrajši pisal — ali beseda neče; strah me je, da bi mi sploh ne odgovorili in da bi se hudovali name. Če se zgodi, da pojdem v Pariz, Vam bom od tam bolj odkrito in bolj naravnost pisal. Vem namreč, da si bom tam takóle mislil: «Zdaj sem daleč, zdaj lahko govorím, kar se mi zdí — saj mi nihče nič ne more!» To bo sicer silno otročje, ampak prav bo! — Komedije ne bom še kmalu dovršil; kar nič več me ne veseli. Škoda, da niste tukaj ali da ni mene doli; pokazal bi Vam, kar je napisanega, da bi povedali, če je kaj prida. Bojim se, da ne bo zanič! --

Draga gospodična, prosim Vas, nikar tako ne varčujte s papirjem ali pa si kupite večji format — in pišite mi o sebi in o življenju v Ljubljani. Verjemite mi, da sem Vam hvaležen za

F. Albrecht / Iz korespondence I. Cankarja

vsako besedo in da mi je edino lep dan tisti, kadar pride pozdrav od Vas. — In gospodični Ani povejte, da «ne pozná niti najprimitivnejših oblik družabnega občevanja»; cel kup kart sem ji poslal, ona pa niti ene! Lepa reč! —

Prav prisrčno Vas pozdravlja

Ivan Cankar.

5.

Cenjena gospodična Mici! —

Zadnjič sem šel v rotovško klet praznovat drugi akt svoje komedije; praznoval sem na to sorto, da sem popil dvoje steklenic ljutomerske starine; zraven pa sem gradil tretji akt in zdí se mi, da sem ga dobro zgradil. — Pošiljam Vam «Novo življenje»; ampak vezava je zanič, ker se ta knjigovezni rokovnjač ni ravnal po mojem ukazu, da naj nikakega naslova ne tiska, posebno zlatega ne. Človek obrača, tepec obrne! Pa saj Vam pošiljam knjigo zarad vsebine, ne zarad vezave! — Kar se «opisavanja» tiče, se nikar nič ne bojte. Prav v tej noveli sem Vas hotel opisati, pa bi se zdaj najrajši zjokal od sramú. Od začetka imate sive oči, nekaj strani dalje so že sivorjave in nato polagoma zmirom bolj črne. Tudi frizura ne štima, — najmanj pa besede in misli. Po takem famoznem opisu bi Vas lastna mati ne spoznala! Če bi se mi z vsemi ljudmi tako godilo, bi bilo kmalu konec moje gloriije. Ali stvar je taka: Zofko Kvedrovo, ki je ne maram, bi zdajle takoj lahko narisal; z Vašim obrazom pa bi se ukvarjal do noči in bi nazadnje napravil nekaj takega, da bi ne bilo ne le Vam nič podobno, temveč sploh ne krščenemu človeku. Vzrok, mislim, da je tá: če mi je kdo resnično ljub, sem mu tako blizu z najboljšim svojim bistvom, da sem kakor del njega in da ga morem torej tako malo razločno soditi, kakor sam sebe. Tako bo pač! — Spominjam se dobro, da še kot odrasel človek nisem imel prav nobenega pojma, kakšen je moj obraz. Hudoben tovariš mi je nekoč rekel, da imam «strašno čuden» nos; in tistega nosa me je bilo dolgo časa sram, še na Dunaju. Sedel sem nekoč pri brivcu in sem gledal v zrcalo; tam sem videl drugo zrcalo z nasprotno stene in v njem glavo od zadaj — čudno glavo; rogal sem se ji, ker je bila tako ozka in ker so bila ušesa silno dolga. Pa je bila moja glava! — Kakor bi Vas ne mogel pravilno in po pravici narisati, tako bom v tej komediji zgrešil tudi sebe. Vzeti sem si hotel junaka iz ogledala, ampak bojim se, da bo vsem drugim bolj podoben nego meni. In še to je slabo; zato, da bi kdo ne rekel: glejte, idealiziral se je, — sem napravil junaka nadvse zopernega in zaničevanja vrednega: puhlega čvekača, ki

se smatra sam za strašno duhovitega in blagega, pa je nečimern sebičnež in drugega nič. Če ga vsaj nekoliko ne ublažim, bo z njim samim tudi komedija nesimpatična; in to ne sme biti! — Moj Bog, iz ene same Vaše opombe sem napravil cele litanije! — Moja volja se je malo zvedrila; tudi zato, ker je odlegel glavobol, ki me je mučil na Dunaju od prvega dné. Neprijetno je delati, če je kovačnica v glavi in strah v srcu. Zdaj bo boljše! — Dunaj ima vrhan ducat gledališč, pa nikjer ni nič posebnega. Tudi umetniške razstave so jako plitke in puhle. To je res precèj površno mesto: življenje «Hetz», umetnost «Gschnas»! Edino, na kar se Dunaj res razume, je dekorativnost, zunanja ljubeznivost; in to ga karakterizira! — — Zdaj Vas pa gotovo že dolgočasim! Torej zbogom za nocoj! — Prav lepo pozdravite vse! Dano — če se nanjo spomnim, na njen pogled in na korajžno kretnjo, se spomnim vselej tudi na Luthrovo: «Hier steh' ich, ich kann nicht anders!» — Privoščil bi jo Gaspariju — ona bi ga že spodobnosti naučila, kar bi bilo zelo potrebno. — In Miro pozdravite — kako visoko pa so še zlezle njene obrvi, ko je sneg lovila? Ona gleda kakor da se neprestano čudi — le pogledjte jo! — Melitto pa pozdravite! — — — —

Najbolj vesel bom, kadar vas vse skupaj spet enkrat vidim. Zdaj bom vsaj vedel, koliko je vredno, če je človek eno uro med poštenimi ljudmi! —

Prisrčno Vas pozdravlja udani

Ivan Cankar.

4.

Cenjena gospodična Mici! —

Kaj počnete v Ljubljani, kako se Vam godi in kakšni ste? Tako me pa res še nikoli ni zgrabila domovina za dušo in srce — brez nehanja mislim nanjo in na vse tiste krasne ljudi, ki živé tam doli. Najrajši bi Vam vsak dan poslal pozdrav, ampak spodobno bi ne bilo in Vi bi se naveličali. — Zdaj ne pojdem v Pariz, temveč v Sarajevo. Povabil me je tja «za par mesecev» bosenski nadškof dr. Stadler, ki je bil do včera tukaj. Sicer bo nekoliko smešno, da bom škofov gost, todá upam, da se ne bom nič pohujšal. Dobro bo to, da bom nekaj časa čisto mirno živel in čisto mirno delal. Nalóg imam toliko pred seboj, da sam ne vem, kam z njimi; na Dunaju bi jih prav gotovo nikoli ne izvršil. Mislim, da se odpeljem že čez štirinajst dní. — V Ljubljani so menda vsi moji prijatelji in znanci storili žalostno smrt. Naj v miru počivajo — nihče se ne oglasi! Za Levstika mi je žal; blag človek je bil; in da bi za gotovo vedel, kakšen konec je vzel, bi

Gustav Strniša / V polju

mu napisal lep nekrolog. — Toda: če se bolj in večkrat spominjam na vas vse, nego vi name, je to le žalostno znamenje, da sem več prejel, nego sem sám dal. To ni moja krivda. Jaz na noben način nisem najslabši človek na svetu; in če sem slabši od vas, je to le dokaz, da ste vi boljši od vseh drugih. — Bog vzemi komplimentsko logiko! — Pred nekaj dnevi sem se seznanil s pesnico Natašo (Ljudmila Poljanec); debela dama je. — Iz Bregenca mi piše Zupančič, da se mu prav dobro godí in da se je pismeno sprijaznil s Schwentnerjem. Škandalozna izdaja njegovih pesmi ga je dobro izučila. — To so vse novice, ki jih more sporočiti zgrevan puščavnik. — Če je še kateri od mojih znancev in znank pri življenju, izročite mu, prosim, moj pozdrav; a najlepšega sprejmite záse!. —

Ivan Cankar.

5.

Cenjena gospodična!

Popolnoma nejasno mi je, kaj sem Vam storil, kako in kedaj sem Vas razžalil. Premislil sem vse, kar sem Vam pisal (kolikor sem se mogel še spominjati), pa nisem našel ničesar, kar bi Vas bilo moglo po pravici žaliti. Prosim Vas, sporočite mi vsaj v par besedah, kaj se je zgodilo, da mi odrekate pozdrav, ki sem ga zdaj bolj želján, kakor kdaj koli.

Najlepše Vas pozdravlja

Ivan Cankar.

6. II. 1909.

6.

Tam doli je morda že pomlad.
tam doli je mladost! —
Kaj je spomin samotnemu? Jad.
Pomlad je starcu bridkost. —

[Razglednica: Wien 65 — 4. V. 09. — Velecenjena gospodična Mici Kessler — Laibach — Bleiweisova cesta 4./II.]

Gustav Strniša / V polju

V zatonu zarje sredi njiv stojim:	Reže poljano črni križ:
pred menoj Kristus visi,	v brazde bolí
rdeči križ krvaví,	tajne vzdihe prinaša piš —
senca njegova na štiri strani	
čez razore valoví —	Ko zora prisveti izza gora,
Starka-poljana je križana:	poljana odrešena se nasmehlja.
klasje ječi,	mrak izgine;
drevje ihti,	le rosa na cvetju lesketa —
povsod mračna žalost leži —	biserna solza bolečine — — —